

आहे हे असं आहे कथासंग्रहातील मध्यवर्गीय स्त्री जीवनचित्रण

डॉ. बालाजी विठ्ठलराव डिगोळे

मराठी विभागप्रमुख,
शिवजागृती महाविद्यालय, नळेगाव
ता. चाकूर जि. लातूर

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर सामाजिक, आर्थिक व राजकीय क्षेत्रात परिवर्तनाच्या बदलत्या ज्या प्रक्रिया सुरू झाल्या आहेत त्यामुळे विलक्षण गतीने स्त्री-जीवन बदलत आहे. नवे विचार, नवे आचार अस्तित्वात येऊ लागले. स्त्री ही पायाची दासी आहे. हा विचार अस्त पावत आहे. दुहिता, पत्नी आणि माता याच केवळ स्त्रीच्या भूमिका आहेत. हा विचारही काळाबरोबर पडद्याआड गेला आहे. आज जागतिकीकरण, यंत्रयुगात, माध्यमांच्या युगात स्त्रिया सर्व क्षेत्रांत मोकळेपणाने वावरत आहेत. स्त्री-दास्य-विमोचन लढ्यातील एक पर्व संपले म्हटले जात आहे. तरी अद्याप स्त्रीकडे पाहण्याचे दृष्टीकोन पूर्णतः बदलले नाहीत. मिळालेल्या स्वातंत्र्याचा स्त्री उपयोग करू शकत नाही. राजकीय हक्क ती वापरते; पण अद्याप तिला समाजात दुय्यम स्थान आहे. आजची स्त्री अर्थाजनासाठी बाहेर पडली आहे. तिच्या मनात आपण स्वतंत्र आहोत, आपण माणूस आहोत या जाणिवेचा उदय झाला पाहिजे. स्त्रीला समानतेची वागणूक मिळाली पाहिजे हा आग्रह धरला. असे डॉ. भालचंद्र देशपांडे यांनी ‘मराठी लेखिका चिंता आणि चिंतन’ या पुस्तकात म्हटले आहे. स्त्रीला झालेल्या हक्काची जाणीव व लेखन स्वातंत्र्याचा हक्क या दोन्हीतून स्त्री लेखिका लिहू लागल्या आहेत. देशपांडे म्हणतात, “स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर जाणवतो तो लेखिकांचा कथा, कादंबरी, कविता, आत्मकथन या क्षेत्रातील उदंड उत्साह गेल्या दहा वर्षांत जवळ जवळ ऐंशी टक्के कथा-कादंब-या लेखिकांच्या असतात.” वृत्ती गांभीर्याने लिहिणा-या, कलात्मकतेची समज असणा-या मूल्यविषयक या सुखवस्तू मध्यमवर्गीय स्त्रीवादी लेखिकांनी किती प्रमाणात जाणून घेतल्या आहेत हा प्रश्नच आहे. त्याच पुन्हा या स्त्रीवादी साहित्यातून अद्यापही ग्रामीण स्त्री उपेक्षितच आहे. जोपर्यंत ग्रामीण जीवनातून स्त्री मोठ्या प्रमाणावर सुशिक्षित

होत नाही व आपले जीवन चित्रित करीत नाही तोपर्यंत त्यांची उपेक्षा होताना दिसेल. सध्या दलित साहित्यातून स्त्रिया स्त्रीवादी साहित्य लिहित आहेत. आत्मचरित्रासारख्या माध्यमातून त्या आपले विचार व जीवन चितारू लागल्या आहेत. फार थोड्या स्त्रियांनी कथालेखन केले आहे. शांताबाई, काशीताई, सौ. मुक्ताबाई दीक्षित (कृष्णाबाई), विभावरी शिरूरकर, सौ. कमलाबाई टिळक, सौ. वसुंधरा पटवर्धन, शिरीष पै, इंदिरा संत, कमला फडके, इंद्रायणी सावकार, स्नेहलता दसनूरकर, योगिनी जोगळेकर, सौ. लीला श्रीवास्तव, पद्मजा फाटक, मोहीनी वर्दे, सौ. जोत्सना देवधर, सौ. मथु सावंत, प्रतिमा इंगोले, आशा बगे, बेबी कांबळे, प्रज्ञा पवार, इंदूमती जोधळे, अनुराधा पाटील, तृप्ती अंधारे इत्यादी कथा लेखिकांनी स्त्री जीवनाचे विविध पातळ्यावरून चित्रण केले आहे. शैलजा राजे, शकुंतला गोगटे, स्नेहलता दसनूरकर, मथु सावंत इत्यादी कथालेखन करणा-या कथालेखिकांपेक्षा थोडेच पण चित्त वेधून घेणारे कथालेखिकांचे लेखन अधिक महत्वाचे वाटते. गौरी देशपांडे यांच्या कथांतून आढळणारी स्त्री वेगळ्या चेह-यामोह-याची आहे. अविच्छिन्न स्वामित्व लाभलेल्या पुरुषत्वाचा व नव्याने जाग्या झालेल्या स्त्रीचा झगडा आता सुरू झालेला आहे. या बदलत्या परिस्थितीचे भान असलेल्या गौरी देशपांडे, सानिया, अंबिका सरकार, सिरूर, सुकन्या आगाशे, मथु सावंत, प्रज्ञा पवार इत्यादी नव्या लेखिकांचे लेखन आशादायी वाटते.

गौरी देशपांडे या स्वातंत्र्योत्तर काळातील स्त्री जीवनाचे वैशिष्ट्यपूर्ण चित्रण करणा-या लेखिका आहेत. स्त्रीच्या भावजीवनाचे उत्कृष्ट चित्रण जीवनाची पारंपारिक चौकट ओलांडून जाणा-या स्त्री पुरुषांचे चित्रण करताना माणसाच्या मनाचा तळ शोधण्यावर भर देतात. गौरी देशपांडे यांच्या ‘आहे हे असं आहे’ या संग्रहात एकूण 24 छोट्या छोट्या कथा आहेत. यातील सर्वच कथा या स्त्रीविषयक

समस्या, भावना, मानसिकता मुक्त स्त्रीच्या अविष्काराच्या आहेत. 'कावळ्या चिमणीची गोष्ट' या पारंपारिक कथेतून स्त्री पुरुषांच्या नीती-अनितीचा वेध घेतला आहे. यातही स्त्रीमनाचे कंगोरे, तिच्या असाहयतेचे पदर काव्यात्म भाषेत उलगडून दाखविले आहे. माणसाचा स्वार्थीपणा, त्याची गरज त्यातच पुरुषी स्वभाव, अहंकार व स्त्रीला हवे तसे राबवून घेण्याची पुरुषांची वृत्ती याचीही एक रूपक कथाच होय. तसेच गौरी देशपांडे यांनी 'विनाशकाले उळे' या लघू कथेतून संकटाच्या भोव-यात सापडलेल्या एका स्त्रीची कहाणी रेखाटली आहे. तिचे आत्मगतही व्यक्त केले आहे. मनाला भिडणारं, प्रथम ती त्याच्यासह पोरबाळात रमलेली असते. ती दुसरी पत्नी घेऊन घरी येतो. तेंव्हा तिची मानसिकता आणि तो जेंव्हा एकटा येतो तेंव्हा तिची मानसिकता आणि तो जेंव्हा घरी येतो तेंव्हाची मानसिकता लेखिकेने चितारली आहे. स्त्रीच्या भावावस्थेचे हे सुरेख चित्र होय. 'सवय' या कथेतून लेखिका एका दुष्ट माणसावर विश्वास टाकून प्रेम करण्याच्या सवयीत सापडल्यामुळे तिच्यावर संकटे येतात. याचे चित्रण केले आहे. एकूणच स्त्री जीवनाची उलघाल किती विचित्र असते. कारण येथे स्त्रीनं पुरुषावर जीवापाड प्रेम करावं आणि त्याने मात्र दुस-याच बाईशी लग्न करावं याची तिला खंत वाटते. पुरुषाने दिलेला धोका तिच्या जीवनात सवय लागू नये म्हणून सावध करून गेला. मात्र त्यामुळे तिच्या जीवनातून प्रेमाचे, मायेचे गणितच चुकत गेले. गौरी देशपांडे यांच्या कथेतून नायिकांवर खुप मोठया प्रमाणावर अन्याय करून गुलामी लादली जाते. 'सोन्याचा टुकडा' या कथेतूनही स्त्री जीवनाच्या एकाकी जीवनाच्या भावविश्वाचे चित्र साकार होते. या बहुतेक नायिका परितक्ता असतात, किंवा त्यांनीच विभक्त जीवन जगतात त्यामुळे त्यांच्या जीवनात एकलकोंडाची पोकळी निर्माण होते. सुखलोलूप जीवन भोगणारी व सुखातील मुक्त जीवन तिनं झुगारून दिलेल्या पुळचट परंपरेचं, रूढी-प्रथाचं भुषण वाटतं; पण तिची एकाकीपणाची पोकळी मात्र -हदयाला ठेच पोहचवते. बिनधास्तपणा, निगरगडपणा, धाडसीपणा, कथेच्या मूळात नेत असला तरी शेवटी जोडीदार हवा ही कल्पनाही सुप्तपणे सांगून जातो. म्हणून या कथेतून येणा-या स्त्रिया पुरुषावर जिवापाड प्रेम करणा-याही आहेतच. त्यात धोका आहे. हे त्यांना माहित आहे. पुरुषांनी स्त्री ला खेळणं म्हणून राबवावं आणि कळसूत्राच्या बाहुलीप्रमाणे नाचवावं याबद्दल तिरस्कारही

धुमसत राहतो कधी कधी स्त्रीचा मुक्तपणाही त्या टिपायला कमी करित नाहीत. पुरुष दुबळा आहे. स्त्री सबला आहे अशी भावनाही ती व्यक्त करून जाते. दुबळ्या पुरुषाला आपल्या जाळ्यात गोऊन त्याला कुत्र्याची उपमा देणारी मुक्त जीवन जगणारी कौटूंबिक अवस्था सोन्याचा तुकडा या कथेत व्यक्त होते. 'सोन्याचा तुकडा' ही उपमा प्रामाणिक कुत्र्याला मोलकरणीने दिलेली असते. या कथेतील नायिका एका गरीब बिचा-या तिच्यावर जीवापाड प्रेम करणा-या पुरुषालाही सोन्याचा तुकडा ही उपमा तिचीच मुलगी देऊन जाते. त्याचबरोबर ना. सी. फडके यांच्या कथेतील नायिकाही पुरुषांना उद्देशून 'कुत्रे मेल'े' असे म्हणते. येथे त्या प्रेम करणा-या पुरुषाची मानसिकता आणि तिच्या जीवनात निर्माण झालेली कोंडी चित्रित करून लेखिकेने स्त्री पुरुषांच्या मानसिकतेचा वेध घेतला आहे. 'आहे हे असं आहे.' या कथेतून गौरी देशपांडे यांनी प्रथमपुरुषी निवेदन केल्यामुळे ते तिचेच आत्मगत, स्वगत असल्याचा भास होतो. इथे महाविद्यालयीन जीवनातील आठवणींना उजाळा येतो. तिच्या प्रेमाविषयी कल्पना फार वेगळया आहेत. ती म्हणते, "माझ्या मते प्रेम या भावनांचे फक्त मनाशी संबंध असल्याने मला त्यात फारसं वावगं वाटत नव्हतं. किंबहुना मला प्रेमात पडायला फार आवडतं." मार्सडन असाच तिचा मित्र. त्याच्या प्रेमात पडते. प्रेमजीवनाचे चित्रण व पुढे एखाद्या हिंदी चित्रपटातील नायक नयिकेच्या प्रेमविरहाप्रमाणे विरहाचेही चित्रण येते. 'आहोटी' या कथेतून लेखिकेने प्रेम आणि लग्न यांच्या आधुनिक कल्पना स्पष्ट करण्याचा प्रयत्न केला आहे. लेखिका म्हणते, "मध्यमवर्गीय रोमंटीक बुर्जासारखा प्रेम आणि लग्न यांचा संबंध काय लावायचा हे करताना मी महत्वाची प्रिन्सीपल्स सोडून देत नाही का? कित्येक वेळा मी टिचून म्हटलं आहे की, प्रेम ही दोन व्यक्तिमधली व्यक्तिगत बाब असते, तर लग्न ही सामाजिक व कायद्याची बाब आहे." उद्यालक ऋषीची बायको या कथेतून लेखिकेने सिल्पी आणि कमला यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचे त्यांच्या विचारांचे, आचारांचे तसेच खेळकर भांडखोर वृत्तीचे सुरेख चित्रण लेखिकेने केले आहे. चिंतन आणि आधुनिक विचारधारा याचे मिश्रण व पाश्चिमात्य संस्कृतीची पुढे चढलेली संस्कृती यातून दृग्गोचर होते. स्त्री पुरुषाचा संघर्ष यात चित्रित केला आहे. 'पाऊस आला मोठा' ही कथा स्त्रीच्या पुरोगामी विचारांना जवळ

करते आहे. स्त्रीनं बंधनात अडकण्याचं या कथेतील नायिकेला मुळीच आवडत नसते. अप्पा हा वयस्कर पण आपल्यापेक्षा अत्यंत कमी वयाशी त्यानं केलेलं लग्न ती तिची आई तिला झालेला ल्युकेमिया हा रोग मानवी भावभावनांचे पदर लेखिकेने येथे चितारले आहेत. तिचा बिनधास्तपणाही सावत्र आईच्या मृत्यूने कसा विरघळून जातो. याचे सुरेख भावबंध चित्रित होतात. स्त्रीच्या वास्तव मनातील कप्पे उघडे होतात. यातून लेखिकेची आधुनिक समाजाकडे पाहण्याची डोळस दृष्टी अधिक व्यापक व सखोल जाणवते.

‘राईट ऑन सिस्टर’ या कथेतून आधुनिक आणि पारंपारिक रीतीरिवाजांचे चित्रण घडत जाते. नायिका ही आधुनिक विचारांची असते. तर तिच्या घरच्या मंडळीचे विचार जुन्या वळणाचे असतात. उदा. “हरिहर, मुलीवर आरेडू नये. म्हातारपणी तेवढ्याच माया लावतात हो. मुले काय, दोन वेळा जेवण आढळणारे पुढ्यात, तर नायिकेचे विचार खुपच पुढे गेलेले असतात. उदा. नायिका म्हणते, मला वाटलं या बाप्यांना लग्न, मुलं बायका यांची इतकी अडचण होते, तर आपण मिळून एक गोष्ट करावी सगळ्या बायकांनी मिळून एक कॉलनी करावी मोठी तिथे प्रवेश फी सगळ्या पुरुषांना सदरा धुवून हवा ना टाक पैसे. चपाती करून हवी ना टाक पैसे, बाई हवी ना शेजेला टाक पैसे, मूल हवं ना नाव चालवायला, टाक पैसे मजा वाटली. हसू आलं. मंदावन्संना सांगू का? काय म्हणतील? माहित आहे काय? काय म्हणतील ते “डोकंबीकं फिरलयं का काय सिंधू! म्हणतील.” नाहीतर मरा मग या कथेतून येणारी स्त्रीची दुःखद कहाणी एकाकी जीवनाची कहाणी तिचा नवरा सातासमुद्रापार लेकीला घेऊन गेलेला असतो. तिकडेच त्याने दुसरे लग्न केलेले असते. लेकीच्या विरहाचे चित्रण व आईपणाचं दुःख या कथेतून येते. याचसाठी या कथेतून लेखिकेने पोक्त स्त्रीला दिवस गेल्यानंतर तिच्या मनाची जी अवस्था होते ती हळूवारपणे टिपली आहे. मथुराबाईंना वयाच्या चाळीशीनंतर दिवस जातात. त्याच्या मनाचे चित्र येथे येते. पुरूषी वासनाला आणि मथुराबाईंची आगतिकता हेच या कथेचे सूत्र आहे उतारवयातही स्त्रीला भोगवस्तू समजून तिच्यावर होणारा हा अन्यायच आहे. हेच लेखिकेला येथे सांगावयाचे आहे. ‘कलिंगड’ या कथेतून लेखिकेने अनाथालयातून मूल आणतांना जी जिवाची घालमेल होते. त्याचे सुरेख चित्र रेखाटले आहे. तिला लहानपणापासून कलिंगडाची आवड

असते. तिचा प्रेमविवाह झालेला असतो. लग्न झाल्यावर आठ वर्षांनंतरही मूल होत नाही शेवटी ती अनाथलयातून मूल आणावयाचे ठरवते. तेंव्हा तिच्या जिवाची घालमेल होते व तिचे अनाथ मुलांविषयी जी भावना निर्माण होते. त्याचे चित्रण करून एक प्रकारे वांझ स्त्रीची समस्याच मांडली आहे. ‘जावे त्याच्या वंशा’ या कथेतून लेखिकेने दोन स्त्रिया पतीपासून विभक्त झाल्यावर एकत्र राहत असताना त्यांची मानसिकता टिपली आहे. तसेच ‘परंतु मुर्खाचे’ या कथेत नायिका आपली प्रतिष्ठा जपण्यासाठी कशी मुर्खासारखे निर्णय घेते, वागते व त्यातून तिला कोणकोणत्या संकटांना सामोरे जावे लागते. याचे प्रत्ययकारी चित्रण केले आहे. ‘एकदा काय झालं’ या कथेतही लेखिकेने परपुरूषाचे व परस्त्रीचे एकमेकांना कसे आकर्षण निर्माण होते. याचे रोमॅंटिक मूडमध्ये चित्रण केले आहे. नायिकेला रस्ता ओलांडण्याची नेहमीच भीती वाटत असते. आणि एकदा रस्ता ओलांडताना धडकते. मुद्दाम दोघेही एकमेकांना ओळख देत नाहीत व परक्यासारखे वागू लागतात. फिरतात मौज करतात. असे प्रसंग चितारले आहे. ‘मायलेकी’ या कथेत लेखिकेने आपल्या मुलांना बोर्डिंगात ठेवणारा जो एक वर्ग आहे. त्या वर्गाच्या मानसिकतेचा वेध घेतला आहे. ‘इंडियन समर’ लेखिकेने या कथेत वाढत्या वयाबरोबर ट्रेकिंग, क्लब याकडे मध्यमवर्गीय वर्गाचा ओढा कसा सुरू होतो. अनु ही मध्यमवर्गीय जोडप्याची मुलगी ती सुध्दा ट्रेकिंगमध्ये नाव नोंदविते. तिथे तिचे रविकुमार बरोबर प्रेम जमते. तिच्या आईची तगमग सुरू होते. मानसिक ताणतणाव लेखिकेने चितारला आहे. ‘जागा’ या कथेतून वत्सलाबाई नावाच्या एका विधवा मोलकरणीच्या भावविश्वाचे पापुद्रे चितारून लेखिकेने ती एका बाप्याबरोबर राहण्यास कशी तयार होते. स्त्री कशाची भूकेली असते. हेच लेखिकेला येथे सांगावयाचे आहे. प्रेमात वय, घर, दार याला महत्त्व नसतं विधवेलाही शारीरिक भूक असतेच ना मोलकरणी त्यासाठी त्याच्याबरोबर निघून जाते.

गौरी देशपांडे यांनी ‘आहे हे असे आहे’ या लघुकथांतून जी पात्रे रंगविली आहेत. ती मध्यमवर्गीय सुशिक्षित, आधुनिक विचारांची, मुक्त स्त्रीजीवन जगणारी, नव्या विचारांची बहुतेक संभाषणात इंग्रजाळलेपणा असणारी, मराठी भाषेपेक्षा इंग्रजी भाषेचे कौतुक असणारी बोलताना सतत मराठी इंग्रजी शब्दांचा वापर करणारी आहेत. मूळ कथांतून जवळजवळ एक तृतीयांश इंग्रजी शब्द येतात. या

आधुनिक स्त्रियांना समजून घेण्यासाठी त्यांच्या विचारांची खोली जाणून घेण्यासाठी वाचकालाही इंग्रजी येणे आवश्यक आहे असे म्हटल्यास वावगे ठरू नये. मध्यमवर्गीय समाजातील स्त्रीच्या व्यथा येतात. इंग्रजी अध्ययनाने व पाश्चात्य संस्कृतीच्या आकलनाने स्त्री जीवनात बदल घडून आला आहे. त्यामुळे भारतीय पारंपारिक संस्कृती त्याची घुसमट सुरू झाली आहे. त्या व्यथांचे चित्र गौरी देशपांडे यांनी अत्यंत प्रत्ययकारी स्वरूपात चितारले आहे. त्यांच्या कथांतून प्रथमपुरुषी स्वागत असल्यामुळे, निवेदन येत असल्यामुळे अनेक वेळा कथेतील पात्रे बोलत नसून स्वतः लेखिकाच आपले स्वानुभाव, आत्मगत सांगते आहे. त्यामुळे त्यांची कथा अधिकच जवळीक साधून मनावर ठसत जाते. नव्या जाणिवेने लेखन करणा-या लेखिकांजवळ मुल्यविषयक श्रद्धा आहे. स्त्रीला माणूस म्हणून मानाने जगता आले पाहिजे. आता तिला पुरुषांच्या खांद्याला खांदा लावून बरोबर काम करावयाचे आहे. तिला महानगरीय, मॉल, संस्कृतीत फास्ट फूड युगासी जुळवून घ्यावयाचे आहे. उत्तरोत्तर आधुनिक स्त्रीवादासी सामना तिला करावयाचा आहे. तेंव्हा तिच्या नुसतेच प्रश्न निर्माण होणार नाहीत, तर जे जटील प्रश्न निर्माण झाले आहेत त्यांची उत्तरे देण्यासाठी तिला ठायी ठायी संघर्ष करावे लागतील. अविच्छिन्न स्वामित्व लाभलेल्या पुरुषत्वाच्या व नव्याने जाग्या झालेल्या स्त्रीचा झगडा आता सुरू झालेला आहे. त्या बदलत्या परिस्थितीचे भान असलेली गौरी देशपांडे यांची कथा आहे. या कथासंग्रहातील बहुतेक स्त्री पात्रे सुशिक्षित आहेत. इंग्रजी जाणणारी व परदेशात जाऊन आलेली आहेत. त्यामुळे भारतीय संस्कृतीत रूळलेल्या स्त्रीत्वाच्या व पुरुषासंबंधीच्या कल्पनेच्या पलिकडे त्यांची विचारधारा आहे. परंपरा, रूढी, प्रथा बुरसटलेले विचार झुगारणारी, मुक्तविहार जीवनाला सामोरी जाणारी विचारधारा त्यांच्या कथेतून व्यक्त होते. गौरी देशपांडे यांच्या ‘आहे हे असे आहे’ या कथांची मांडणी आधुनिक शैलीची असून अनेकवेळा ती रूपकात्मक व प्रतिमेच्या भाषेतून बोलत असते. मोठ्या प्रमाणावर इंग्रजी शब्दांचा वापर होत असल्यामुळे सामान्य वाचकांना अनाकलनीय वाटते. पाश्चात्यिकरणामुळे कथेचा आशय आकार घेत असतो. कथेतून वावरणारी पात्रे जिवंत वाटतात. इंग्रजीचा सोस असणारी पात्रे मध्यमवर्गीयांना जवळची वाटतात. स्वचे-हृदयगत ती पात्रे व्यक्त करित आहेत. गौरी देशपांडे यांच्या कथेतून भाषिक सौंदर्य वाढविण्यासाठी काही म्हणी व

वाक्यप्रचारही येतात. धाकटी-धाकटी म्हणून किती दिवस घालतील पदाराखाली, आली गौर बस पाटावर, एकादशीच्या घरी शिवरात्र, रोजचे मडे त्याला कोण रडे, साप म्हणू नये धाकला, जशास तसे, विकतचं श्राध्द, बिन-विरहाने वाढे त्याला प्रेम म्हणू नये, दादा पुता, आपणच आपलं, वईवरचं आंबट ओढून काढायचं आणि दुस-याच्या नावानं तमाशा, माझी काही लाकडं नाही पोचवलीत घाटावर अजून, मुलगे काय दोन वेळ जेवण आदळणारे, पुढ्यात पाप्याचं पितर इत्यादी कथेचा घाट, शैली या सर्वच बाबतीत जो नवेपणा जाणवतो व त्यांनी आपल्या कथेतून जो विषय हाताळला आहे. तो पाहता स्त्रीवादी वाडमयात त्यांचे स्थान अनन्यसाधारण असेच आहे. आज एक आघाडीच्या स्त्रीवादी लेखिका म्हणून ओळखले जाते. ते स्त्रीवादी कथासाहित्याचे मानदंड ठरतात.

निष्कर्ष :-

- 1) स्वातंत्र्यानंतर सामाजिक, आर्थिक, राजकीय क्षेत्रात परिवर्तनाच्या बदलत्या प्रक्रियांमुळे विलक्ष गतीने स्त्री जीवन बदलत आहे.
- 2) स्त्रीला झालेल्या हक्काची जाणीव व लेखन स्वातंत्र्याचा हक्क या दोन्हीतून स्त्री लेखिका पुढे येऊ लागल्या आहेत.
- 3) स्त्रीवादी साहित्यातून अद्यापही ग्रामीण स्त्री उपेक्षितच आहे. जोपर्यंत ग्रामीण जीवनातून स्त्री मोठ्या प्रमाणावर सुशिक्षित होत नाही व आपले जीवन चित्रित करित नाही तोपर्यंत त्यांची उपेक्षा होतांना दिसेल.
- 4) स्वातंत्र्यपूर्व कालखंडात कथालेखिकांनी सुध्दा अद्भूतता आणि रंजकता हीच वाट चोखाळली होती. जे कथालेखन केले ते मुख्यतः हरिभाऊच्या काळात करमणूक या मासिकातूनच प्रतिकूल परिस्थितीत लेखन, वाचन केले आहे. त्यांनी आपल्या कथांतून नीती आणि धर्मसंस्कारच करण्याचा प्रयत्न केला आहे. कोणते ना कोणते तरी रहस्य आणि स्त्रीच्या परवशतेचे चित्रण या काळातील कथालेखिकांनी केले आहे.
- 5) गौरी देशपांडे या स्वातंत्र्योत्तर काळातील स्त्री जीवनाचे वैशिष्ट्यपूर्ण चित्रण करणा-या लेखिका आहेत स्त्रीच्या भावजीवनाचे उत्कृष्ट चित्रण

जीवनाची पारंपारिक चौकट ओलांडून जाणा-या स्त्री पुरुषांचे चित्रण करून माणसाच्या मनाचा तळ शोधण्यावर भर देतात.

- 6) गौरी देशपांडे यांच्या 'आहे हे असे आहे' या कथासंग्रहातील सर्वच कथा या स्त्रीविषयक समस्या, भावना, मानसिकता, मुक्त स्त्रीच्या अविष्काराच्या आहेत. स्त्रीपुरुषांच्या नीती अनितीचा वेध घेऊन स्त्रीमनाचे पदर, तिच्या असहयतेचे पदर काव्यात्म भाषेत उलगडून दाखविले आहेत.
- 7) माणसाचा स्वार्थीपणा त्याची गरज, त्यातच पुरुषी स्वभाव, अहंकार व स्त्रीला गरजेप्रमाणे राबवून घेण्याची वृत्ती स्पष्ट होते. संकटाच्या भोव-यात सापडलेल्या स्त्रियांची कहाणी, तिचे आत्मगतही व्यक्त केले आहे.
- 8) पुरुषी, वासना, आगतिकता हेच या कथांचे सूत्र उतारवयातही स्त्रीला भोगवस्तू समजून तिच्यावर होणारा अन्यायच लेखिका मांडते. त्याचबरोबर मुक्त स्त्रीचा मुक्तपणाही त्या टिपून पुरुष दुबळा व स्त्री सबला आहे अशी भावनाही व्यक्त करतात. दुबळ्या पुरुषाला आपल्या जाळ्यात गोवून त्याला कुऱ्याची उपमा देणारी मुक्त जीवन जगणारी स्त्रीही रेखाटतात. तसेच स्त्रीवर खुप प्रेम करणा-या पुरुषालाही सोन्याचा तुकडा ही उपमा त्यांच्या कथेतील स्त्रीपात्रे देतात.
- 9) गौरी देशपांडे यांच्या कथातून सुशिक्षित आणि मध्यमवर्गीय समाजातील स्त्रीच्या व्यथा येतात. इंग्रजी अध्ययनाने व पाश्चात्य संस्कृतीच्या आकलनाने आणि ही स्त्री घराबाहेर पडून परदेशात जाऊन जीवनात बदल घडवू पाहणारी आहे.
- 10) आहे हे असं आहे या कथासंग्रहातील कथांची मांडणी आधुनिक शैलीची असून अनेकवेळा ती रूपकात्मक व प्रतिमेच्या भाषेतून बोलत असते. यातून कांही वेळा प्रथमपुरुषी निवेदन येते. ते आत्मगताला जवळ जाते तर कांही वेळा तृतीय पुरुषी निवेदन येते. मोठ्या प्रमाणावर इंग्रजी शब्दांचा वापर या कथांतील नायिका करतात.

संदर्भग्रंथ :-

- 1) गौरी देशपांडे, 'आहे हे असं आहे', मौज प्रकाशन, मुंबई, प्रथमावृत्ती, 1986
- 2) डॉ. आश्विनी धोंगडे, 'स्त्रीवादी समीक्षा स्वरूप आणि उपयोजन', दिलीपराज प्रकाशन, पुणे प्रथमावृत्ती, 1993
- 3) (संपा.) सुमती लांडे, 'स्त्रीवाद' शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, प्रथमावृत्ती, 2007
- 4) भालचंद्र फडके, 'मराठी लेखिका : चिंता आणि चिंतन', श्री विद्या प्रकाशन, पुणे प्रथमावृत्ती, 1980
- 5) मंगला वरखेडे, 'स्त्रियांचे कथालेखन नवी दृष्टी, नवी शैली', साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, द्वितीयावृत्ती 2005
- 6) शिवकुमार सोनाळकर, 'स्त्रियांचे कथालेखन : सामाजिकता आणि भाषिकता' प्रज्ञा प्रबोध प्रकाशन, सांगली, प्रथमावृत्ती, 2012